

ГЛОБАЛЬНІ РИЗИКИ: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Проаналізовано психологічні особливості сприйняття людьми глобальних ризиків. Визначено політико-психологічні наслідки ризиків, їх класифікації та умови подолання.

Ключові слова: глобальні ризики, політичний ризик, комунікація, управління ризиками.

Abstract

Psychological peculiarities of people's vision of global risks are analyzed. The political-psychological consequences of risks, their classification and conditions overcome are determined.

Keywords: global risks, political risk, communication, risk management.

Нині наявною є тенденція глобалізації сучасних ризиків, оскільки навіть повсякденні рішення, інформація, інші фактори спричиняють глобальні наслідки [1]. Уявлення про загрози майбутнього стають потужним фактором, що впливає на політичну та економічну ситуацію. Ризики стають «політично рефлексивними», тобто сприяють перебудові соціальних інститутів. Одним із сучасних ризиків є проблема із розповсюдженням коронавірусу, що спричинило економічні, політичні, соціальні та психологічні наслідки. Тому вивчення підґрунтя і наслідків глобальних ризиків є вельми актуальними і науково обґрунтованими.

Почнемо з того, що під глобальними ризиками розуміються ймовірні події або умови, які можуть завдати серйозної шкоди одночасно кільком країнам, або галузям світової економіки [2]. Відповідно до іншої точки зору, ризик є глобальним, якщо масштаби людських жертв складають не менше 10% населення планети [3]. Загалом глобальні ризики було систематизовано у такі категорії: екологічні (зміна клімату, нестача води, екстремальні погодні явища), економічні (структурне безробіття, різкі зміни в ціні на енергоносії тощо), геополітичні (міжнародні військові конфлікти, великомасштабні терористичні атаки, ослаблення державної влади), соціальні (масштабна вимушена міграція, громадські хвилювання, продовольчі кризи, масові епідемії) і технологічні (збій інформаційних систем, кібератаки тощо) [4, с. 89].

Сьогодні найактуальнішими ризиками визнають загрози ядерної війни і глобальної епідемії. Глобальні ризики сприймаються людьми дещо особливо. По-перше, більшість глобальних ризиків не підтверджуються повсякденним досвідом, не виявляються органами почуттів. Дослідження свідчать, що рідкість або відсутність тих чи інших подій в особистому досвіді призводять до недооцінки їх ймовірності [5, с. 518]. Варто зауважити, що швидкоплинність розвитку подій при глобальному ризику не залишає часу на його осмислення і організацію протидії, чи мінімізації наслідків. Тому виникає психологічний парадокс: для підготовки до таких ризиків людині не вистачає досвіду і уяви, а при їх виникненні найвірогідніші шаблонні реакції без можливості для навчання на власних діях. Крім того, можна погодитись із С. Денисюк, що, чим важче можливі наслідки, тим більше розпливчасті уявлення людей про те, чим вони ризикують [6].

По-друге, глобальні ризики сприймаються як віддалені в часі, що призводить до низки когнітивних спотворень: осмислення в абстрактних категоріях, нечутливість до масштабу потенційних жертв, неготовність особистості включати ці можливі події у свої життєві плани.

По-третє, переживання глобальних ризиків ускладнює пошук способів їх запобігання. Ілюзія їх малоімовірності у масовій свідомості провокує активістів і ЗМІ на нагнітання колективної тривоги. Тим часом, фрустрація і тривожні стани знижують здатність людей і соціальних груп до пошуку нестандартних рішень, блокують групову рефлексію, підштовхують до спрощення ситуації і ускладнюють досягнення домовленостей [7], що парадоксальним чином підвищує ризики.

По-четверте, існує асиметрія між технічними можливостями породжувати глобальні ризики і когнітивними та соціально-психологічними ресурсами для пошуку способів управління ними.

Наприклад, досвід управління ризиками радіоактивного зараження, а також досвід фінансової кризи 2008 року свідчать про те, що самі способи прогнозування ризиків нерідко дають зворотний ефект, підтримуючи ілюзію безпеки і призводячи до винаходу інструментів управління ризиками, які ще більш небезпечні, ніж загроза, від якої вони покликані захистити.

Стосовно попередження таких ризиків, то необхідний не лише інтелектуальний, політичний, але й соціально-психологічний капітал: високий рівень міжособистісної і міжгрупової довіри, ідентифікація членами групи себе з людством, оптимізм, здатність до групової рефлексії та колективного прогнозування, довіра до влади тощо. Тим часом, в умовах ризику здатність до довіри скорочується через зростаючу невпевненість в соціальних, політичних інститутах, конфлікт різних соціальних ролей і правил, що накладаються лояльністю на конкретні соціальні групи.

По-п'яте, техногенні джерела глобальних ризиків здатні до самовідтворення (ланцюгова реакція, саморозвиток штучного інтелекту), тобто часто є наростаючим процесом. З психологічної точки зору це означає, що в процесі прояву ризику і навіть при його наближенні будуть посилюватися фаталістичні установки. Переконавання особистості, або групи в здатності впливати на своє майбутнє, легко може змінитися на безпорадність, яка ще більше прискорює катастрофічні наслідки.

По-шосте, глобальні ризики осмислюються в моральних категоріях і вимагають самовизначення особистості. Ставлення до них усвідомлюється з опорою на моральні цінності, які можуть по-різному трактуватися. Зокрема, можливість загибелі людства і доля майбутніх поколінь безпосередньо зачіпають ідентичність особистості та її ціннісно-смыслову сферу.

По-сьоме, уявлення про глобальні ризики конструюються під впливом міжгрупових відносин, що використовуються елітами у своїх політичних і економічних інтересах. Тому масові уявлення про глобальні ризики і способах їх запобігання тісно пов'язані з груповими стереотипами і політичними поглядами, що часто самими людьми не усвідомлюється.

Варто відмітити, що загроза одних глобальних ризиків може використовуватись для того, щоб створювати інші, можливо, набагато більш масштабні за наслідками соціальні катастрофи. Наприклад, величезні арсенали ядерної зброї, що покликані запобігти глобальній війні, самі перетворилися на джерело ризику для життя на планеті. На наш погляд, це означає, що успішність діяльності, спрямованої на запобігання глобальним ризикам, визначається міжгруповою взаємодією.

Отже, для подолання глобальних ризиків важливу роль відіграє їх осмислення, адекватна подача інформації про них, оптимальна реакція на ризики з боку політиків та їх авторитет в очах громадськості. Важливу роль відіграє життєва позиція особи, її ставлення до ризиків (від нігілістичного до активістського), що впливає на колективу згуртованість та, у кінцевому рахунку, на ефективність усунення ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Beck U., Giddens A., Lash S. Living in a Post-Traditional Society. *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity, 1994. P. 56-109.
2. The Global Risks Report 2016. 11th Edition. World Economic Forum, 2016. URL: http://opim.wharton.upenn.edu/risk/library/Global_Risks_2013.pdf (дата звернення: 14.03.2020).
3. The Global Catastrophic Risks – 2016. A report of the Global Challenges Foundation. Global Priorities Project. Oxford, 2016.
4. Нестик Т. А., Журавлев А. Л. Психология глобальных рисков. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 2018. 402 с.
5. Hertwig R., Erev I. The description-experience gap in risky choice. *Trends in Cognitive Sciences*. 2009. V. 13. P. 517–523.
6. Денисюк С. Г. Комунікологія: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2015. 102 с.
7. Нестик Т. А. Глобальные риски как психологический феномен. *Пути к миру и безопасности*. 2016. № 1 (50). С. 24–38.

Дерун Віталіна Гарольдівна – викладач кафедри іноземних мов, Вінницький національний технічний університет, derun@vntu.edu

Науковий керівник: **Денисюк Світлана Георгіївна** – доктор політичних наук, професор, професор кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: svetadenisiyk@gmail.com

Derun Vitalina H. – teacher of the Department of Foreign Languages, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: derun@vntu.edu

Supervisor: **Svitlana H. Denysiuk** – Doctor of Politician science (Eng.), professor, professor of social and political sciences department, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: svetadenisiyk@gmail.com